

ספר

נאר מינים

פרשת בא

מאת

הרב הגאון החסיד

ר' אברהם יוסף פסח (פסחוביץ)

זצ"ל

זי"ל ע"י נכדי המחבר

א) חנני השי"ת צרוז רחמיו וחסדיו להצין מעט זמכת חשך למזרים, ע"פ דברי אדמו"ר הקדוש זשפ"א (פרשת בא), זשס מרנא ורזנא הרי"ס זל"ה זי"ע ועכ"ל, והזאתי כזר דזריו הקדושים שהעשרה מאמרות ועשר מכות למזרים, והעשרת הדצרות לישראל אחד הם, ולאחר שניגף הקצ"ה את מזרים זי' מכות, רפוא לישראל, ונתזרר העשרת הדצרות לישראל, ואי' זקפרים הקדושים כי הם נגד עשר ספירות זלי מה, וזעשרה מאמרות היו כסדר, והמאמר העשירי "נעשה אדם" כו' הוא כנגד מדת מלכות, כי אין מלך זלא עס, וכן זעשר מכות למזרים נתזרר מלכות שמים זעולם, זמכה האחרונה, זמכת זכורות להורות לכל זאי עולם כי "לה' הארץ ומלואה", "וזכל אלהי

מזרים עשה ה' שפטים", ואין עוד מלזדו. וזעשרת הדצרות נתזרר לישראל מדת מלכות מלמטה למעלה, ואמר הקצ"ה לישראל דיזור הראשון "אנכי ה' אלקיך", קבלו מלכותי, נמלא כי ע"י מכת חושך למזרים, נתזרר לישראל הדיזור השני "לא יהי לך" וגו', ואי' כי אנכי, ולא יהי לך זדיזור אחד נאמרו וא"כ יש שייכות וחיזור אחד מכת חושך למכת זכורות, ונצין זזה דברי המד"ר^א (שמו"ד י"ד א') פרשה זו, אמר הקצ"ה למלאכים, המזרים ראויין ללקות זחושך, מיד הסכימו כולן כאחת ולא המרו, וע"ז אמר הכתוב "שלח חושך ויחשיך ולא מרו את דזרו", והיתכן לומר ח"ו שימרו המלאכים ליווי הקצ"ה, אכן זא הכתוב לומר זזה שנתזרר דיזור

^א שמו"ד י"ד א' "ויאמר ה' אל משה נטה ידך על השמים" הדא הוא דכתיב שלח חשך ויחשיך ולא מרו את דברו (תהלים קה, כח) רבותינו אמרו על שלא קבלו במרות דברו של הקדוש ברוך הוא עליהם. דבר אחר אמר הקדוש ברוך הוא למלאכים המצריים ראויין ללקות בחשך מיד הסכימו כולן כאחת ולא המרו מהו שלח חשך ויחשיך למה הדבר דומה לאדון שסרח עליו עבדו אמר לאחד לך והכהו חמישים מגלבין הלך והכהו מאה והוסיף לו משלו כך הקדוש ברוך הוא יתעלה שלח חשך על המצריים והוסיף החשך משלו הוי שלח חשך ויחשיך. "וימש חשך" כמה היה אותו חשך רבותינו אמרו עבה כדינר היה שנאמר וימש חשך שהיה בו ממש:

השני של הקב"ה "לא יהי לך אלהים אחרים" וגו', ואין עוד מלבדו.

והנה סתם חושך הוא העדרת אור, אבל זאת הוא רק לאחר שתלה הקב"ה את המאורות ביום ד' לצריאת העולם, אבל אור הראשון שהיתה מאירה בו ימי בראשית, אשר ברא הקב"ה ביום א', והאדם הי' יכול להציט זה מסוף העולם ועד סופו, כמבואר בדברי חז"ל¹ (חגיגה י"ב). אז הי' גם החושך צריאה מיוחדת, ולא העדרת אור בלבד, כמו שפירש"י ז"ל פסחים ד' ז'

ע"א ד"ה קריא רחמנא כו' וז"ל קרא לצריאה המאירה שברא מהוד מעטה לבושו כו', ולהחושך נזה לשמש בלילה, קרא כמלך שקרא לעבדו שיבא לפניו, עכ"ל.

ובזה נבין דברי המד"ר² (שמו"ר י"ד ב') בפרשה זו מהיכן הי' החושך ההוא, ר' יהודה אומר מחושך של מעלה כו', ר' נחמי' אומר מחושך של גיהנם כו' כי דעת חז"ל שהחושך של מעלה אינה העדרת אור לבד אלא שהיא צריאה מיוחדת שברא הקב"ה כנ"ל, וכיון שכל מכה ומכה שצער מכות הי' נגוף

¹ חגיגה י"ב. ואור ביום ראשון איברי והכתיב ויתן אותם אלהים ברקיע השמים וכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום רביעי כדר' אלעזר דא"ר אלעזר אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו כיון שנסתכל הקב"ה בדור המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים עמד וגנזו מהן שנאמר (איוב לח, טו) וימנע מרשעים אורם ולמי גנזו לצדיקים לעתיד לבא שנאמר וירא אלהים את האור כי טוב ואין טוב אלא צדיק שנאמר (ישעיהו ג, י) אמרו צדיק כי טוב כיון שראה אור שגנזו לצדיקים שמח שנאמר (משלי יג, ט) אור צדיקים ישמח כתנאי אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו דברי רבי יעקב וחכ"א הן הן מאורות שנבראו ביום ראשון ולא נתלו עד יום רביעי:

² פסחים ב. ד"ה קריא רחמנא לנהורא כו': האי ויקרא לאו קריאת שם הוא דתימא שקרא את שם האור יום אלא קרא לבריאה המאירה שברא מהוד מעטה לבושו: ובד"ה ופקדיה אמצותא דיממא: צוהו לשמש ביום ולחושך צוה לשמש בלילה קרא כמלך שקרא לעבדו שיבא לפניו:

³ שמות רבה י"ד ב' "ויט משה את ידו על השמים ויהי חשך אפילה" מהיכן היה החשך ההוא רבי יהודה ורבי נחמיה רבי יהודה אומר מחשך של מעלה שנאמר ישחך חשך סתרו סביבותיו סכתו (תהילים יח, יב) רבי נחמיה אמר מחשך של גיהנם שנאמר ארץ עפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים וגו' (איוב י, כב) אוי לו לבית שחלוונותיו פתוחין לתוך חשך שנאמר ותופע כמו אפל אור שלח מתוך חשך (שם) וכן הוא אומר ביום רדתו שאולה האבלתי כסיתי עליו את תהום (יחזקאל לא, טו) הובלתי כתיב רבי יהודה בר רבי אמר במה הרשעים מתכסים בגיהנם בחשך חזקיה אמר הגיגית הזו במה מכסין אותה בכלי חרס מינה ובה כשם שהיא של חרס כך מכסין אותה בכלי חרס כך הרשעים שנאמר והיה במחשך מעשיהם (ישעי' כט, טו) לפיכך הקדוש ברוך הוא מכסה עליהם את התהום שהוא חשך שנאמר וחשך על פני תהום (בראשית א, ב) זה גיהנם הוי אומר חשך שבא על המצרים מתוך גיהנם היה:

למזרים ורפוא לישראל כנ"ל,
מוכרחים ג"כ לומר שמה שנאמר
"ולכל בני ישראל הי' אור
צמושצותם", שהי' הקצ"ה מגלה
להם לישראל האור הראשון שצרכ
הקצ"ה צו' ימי צראשית, אשר
האדם הי' יכול להציט צה מסוף
העולם ועד סופו, וצוה מצוחר דצרי
המד"ר^ה (שמו"ר י"ד ג') פרשה זו שכל

ב) ויאמר משה כה אמר ה' כחלות
הלילה וגו'. וצ"ל (שמות י"א ד' ד"ה)
כחצות הלילה) צ"ס רצותינו ז"ל שאמר
משה כחלות דמשמע סמוך לו, או
לפניו או לאחריו ולא אמר כחלות,
שמה יטעו איצטגניני פרעה ויאמרו

מקום שהי' יהודי נכנס, הי' האור
נכנס ומאיר לו מה שצחציות
וצתיצות, וצמטמוניות, ועליהם נאמר
"נר לרגלי דצרך" וגו', כי האור
הראשון טמן הקצ"ה צתורתו
הקדושה, כמצוחר צדצרי חז"ל,
ועכשיו נתגלה להם לישראל האור
הראשון שנטמן צתורה, וזה נר
לרגלי דצרך וגו', וק"ל.

משה צדאי הוא, חבל הקצ"ה יודע
עתיו ורגעיו אמר כחלות עכ"ל.
ולכאורה אינו מוצן כיון שמשרע"ה
אמר הנצוזה צ"ס ה' ית"ש מה
איכפת לי' אם יטעו איצטגניני
פרעה, ועיין צמהרש"ח^(בח"א) צרכות

^ה שמות רבה י"ד ג' ובשלושת ימי אפלה נתן הקדוש ברוך הוא את חן העם בעיני מצרים והשאילום שהיה
ישראל נכנס לתוך בתיהן של מצרים והיו רואין בהן כלי כסף וכלי זהב ושמלות אם היו אומרים אין לנו
להשאיל לכם היו ישראל אומרים להן הרי הוא במקום פלוני באותה שעה היו המצריים אומרים אם היו
אלו רוצים לשקר בנו היו נוטלין אותן בימי החשך ולא היינו מרגישין שהרי ראו אותן כבר אחר שלא נגעו
חוץ מדעתנו כמו כן לא יחזיקו והיו משאילין להן לקיים מה שנאמר (בראשית טו, יד) ואחרי כן יצאו ברכוש
גדול הדא הוא דכתיב ולכל בני ישראל היה אור וגו' בארץ גושן לא נאמר אלא במושבותם שכל מקום שהיה
יהודי נכנס היה אור נכנס ומאיר לו מה שבחביות ובתיבות ובמטמוניות ועליהם נאמר (תהלים קיט, קה) נר
לרגלי דבריק וגו' הרי ששה ימים של חשך שהיה במצרים והשביעי של חשך זה יום חשך של ים שנאמר
(שמות יד, כ) ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה כך היה הקדוש ברוך הוא שולח ענן וחשך ומחשיך למצרים
ומאיר לישראל כשם שעשה להם במצרים ועל זה נאמר (תהלים כז, א) ה' אורי וישעי וגו' וכן לעתיד לבא
יביא הקדוש ברוך הוא חשך שנאמר (ישעי' ס, ב) כי הנה החשך יכסה ארץ וגו':

^י שמות י"א ד' ד"ה כחצות הלילה: כהחלק הלילה כחצות כמו (מ"א יט) כעלות (תהלים קכד) בחרות
אפם בנו זהו פשוטו לישבו על אופניו שאין חצות שם דבר של חצי (ברכות ד) ור"ד כמו כבחצות הלילה
ואמרו שאמר משה כחצות דמשמע סמוך לו או לפניו או לאחריו ולא אמר בחצות שמא יטעו אצטגניני
פרעה ויאמרו משה בדאי הוא אבל הקב"ה יודע עתיו ורגעיו אמר בחצות:

^י ח"א ברכות ג: ד"ה אלמא מספקא ליה וכו': לפי מאי דס"ד השתא ויאמר משה כה אמר ה' וגו' הם
דברי משה ושינה לומר כחצות בכ"ף במקום בחצות בב"ת שא"ל הקדוש ברוך הוא דליכא ספיקא קמי שמיא
ולא ניחא ליה לתלמודא לפרש כפירש"י בחומש לפי פשוטו כחצות כהתלק ע"ש דחצות הוא שם דבר בכ"מ

ד' ג' ע"ז שהקשה מדוע לא ניחא להו לרבותינו ז"ל.

ויתכן לומר דהנה רש"י ז"ל

צפרשת צראשית (בראשית ב' ד"ה ויכל אלהים ביום

השביעי) צפסוק "ויכל חלקים ציום

השביעי" מציא צסם מדרש רבותינו

ז"ל ר' שמעון אומר צשר ודם

שאינו יודע עתיו ורגעיו נצריך

להוסיף מחול על הקודש, חבל

הקצ"ה שידע עתיו ורגעיו, נכנס

צו כחוט השערה, ונראה כאלו כלה

צו ציום כו', וי"ל לפי זה דצריאת

שמים וארץ הי' מיד על תנאי זה,

שיחא הצדלה צין קודש לחול על

כחוט השערה, וכמו שהצדיל

הקצ"ה צין אור לחושך, כך הי'

הצדלה צין קודש לחול וכמ"כ יהי'

הצדלה צין ישראל לעמים, ולא

יתערצו האור בחושך, וקודש בחול,

וכן לא יתערצו ישראל צעמים,

אפילו כחוט השערה, אכן לאחר

החטא הראשון שוב נתערצ הטוב

צרע, ואח"כ הי' המתחיל הראשון

לצרר הטוב מן הרע, וינחק הוסיף

לצרר עד יעקב חצינו ע"ה, שהיתה

מטתו שלמה ונתצרר הטוב מן הרע

לגמרי, והי' צריכים עוד לגלות

מצרים, עד שנתקיים נגוף ורפוא,

צירור הגמור, העשר מכות למצרים,

והעשרת הדצרות לישראל, כמ"ש

השפ"ח (פרשת בא), והצאתיו לעיל.

ולאחר שהוציא הקצ"ה את ישראל

ממצרים, עשה הצדלה מחדש צין

ישראל לעמים, כמו צין האור וצין

לחושך וצין קודש לחול, שנכנס צו

כחוט השערה, ולא יתערצו כלל זה

צזה, אכן לא הי' התיקון הגמור,

ומשו"ה נאמר "וגם ערצ רצ עלה

כמו חצות לילה וגו' ועוד לגבי מעשה דכתיב ויהי בחצי וגו' למה לא נכתב נמי כתצי בכ"ף דהיינו כהחלק אלא שהוא שם דבר ויהיה כ"ף כחצות כ"ף השיעור שהיה משה מסתפק ולמאי דמסיק דמשה נמי הוה ידע אלא דשינה לומר כחצות בכ"ף השיעור משום אצטגנינים ולרב אשי דאמר בפלגא אורתא די"ג נגהי י"ד כו' יהיה כ"ף כחצות כ"ף הדמיון ומה שהקשה הרא"ם לדבריו שהרי לא דיבר הקב"ה עם משה אלא ביום לאו קשיא הוא דלא קאמר שהקב"ה אמר למשה בזה הלשון אלא דה"ק משה לישראל כו' קאמר תלמודא דהיינו דמשה הוה קאי עם ישראל בפלגא אורתא די"ג נגהי כו' וכ"ף כחצות כ"ף הדמיון ואולי נעלם ממנו לשון התלמוד שדקדק לומר דה"ק משה לישראל כו' ולא שיהיה דברי הקב"ה כן שהרי ביום דיבר עמו גם מה שהקשה שחצות לילה ידוע ואין צריך דמיון כו' אין זה קושיא דבחצות לילה בבית לא משמע איזו לילה ועוד דהא השתא נמי הוא קאי בחצות לילה אבל כחצות לילה בכ"ף משמע שפיר לילה ראשונה שאחר לילה זו כמו כעת חיה ולשרה בן דמשמע בשנה ראשונה שאחר שנה זו וק"ל:

אח"כ, וכמו שפירש"י ז"ל (שמות ל"ב ז'
 ד"ה שחת עמך) צפרשת כי תשא על פסוק
 "שחת עמך", שחת העם לא נאמר,
 אלא עמך, ערצ רצ שקבלת מעצמך
 וגירתם, ולא נמלכת צי, ואמרת
 טוב שידצקו גרים בשכינה, הם
 שחתו והשחיתו עכ"ל, כי תנאי
 יציאת מצרים היתה ע"מ זה
 שיתצטרך כל הטוב מן הרע לגמרי,
 ולא יתערבו זצ"ז אפילו כחוט
 השערה, ויתצדלו ישראל מן העמים
 לגמרי.

וזה שכתב רש"י ז"ל שהקצ"ה יודע
 עתיו ורגעיו אמר כחלות, וכוונתו
 כמו שאמר ר' שמעון שהקצ"ה
 יודע עתיו ורגעיו נכנס בשבת כחוט
 השערה, ועשה הצדלה צין קודש
 לחול, על כחוט השערה, וכן עשה
 הקצ"ה ביציאת מצרים צין ישראל
 לעמים, אצל משה רבינו ע"ה נאמן
 ביתו של הקצ"ה אמר שמא יטעו
 אינטווגניני פרעה, אין הכוונה ששינה
 ח"ו מדיבור הקצ"ה, ואמר כחלות,
 אלא שידע שעוד לא בא התיקון

הגמור, וכמו שאמר ר' שמעון על
 הצדלה של צשר ודם צין קודש
 לחול, שאינו יודע עתי ורגעיו, נריך
 להוסיף מחול על הקודש, וכן כאן
 מאחר שלא הי' עדיין התיקון
 הגמור, צהצדלת ישראל מן העמים
 על כחוט השערה, הוסיף ואמר טוב
 שידצקו גרים בשכינה, להוסיף מחול
 על הקודש, ושוב חשש ואמר שמא
 יטעו אינטווגניני פרעה, ויאמרו משה
 צדאי הוא, שהרי עוד לא נתצדלו
 לגמרי ישראל מן העמים, ע"י
 הערצ רצ כנ"ל, וזה שאמר
 "כחלות", כי לא היה עדיין התיקון
 הגמור, וצחמת גרמו הערצ רצ כל
 הקלקולים ע"י שהתערבו צישראל
 כמצואר צדצרי חז"ל, עד לעתיד.

ויתכן לומר כי זאת הוא שאמרו
 חז"ל, והציאו רש"י ז"ל (בראשית א' ד"ה
 ברא אלהים) צריש פרשת צראשית וז"ל,
 שצתחלה עלה צמחשצה לצראותו
 צמדת הדין, וראה שאין העולם
 מתקיים, והקדים מדת הרחמים
 ושתפה למדה"ד, והיינו דכתיב

"ציוס עשות ה' חלקים ארץ ושמים", פי' כנ"ל שהקצ"ה הי' צמחשצה לצרחות את העולם על צחי' זו הצדלה ממש צין ישראל לעמים על כחוט השערה, חבל הקדים מדת הרחמים ושתפה למדה"ד, שיוכלו להתקרב אל הקדושה אלו הנלוות הקדושות הנפזרות צין האומות צחי' "חיל צלע ויקיאנו", וזה הוא הערב רב שקבל משרע"ה מעלמו וגירם, ואמר טוב שידצקו גרים צשכינה, כי הם היו אלו כחות הקדושות שנתפזרו צמארים ורצה להכניסם אל הקדושה, כי ידע שלא הי' עדיין התיקון הגמור שיתנהג העולם צמדת הדין לצד, מאחר שגם

הקצ"ה צצריחת העולם עלה צמחשצה לצרחות צמדה"ד, וראה שאין העולם מתקיים הקדים מדה"ר ושתפה למדה"ד, ורק לעתיד יתקן העולם צמלכות ש-די, ואז אין מקצלין גרים לימות המשיח, כמו שאמרו חז"ל^א (יבמות כ"ד:), כי אז יתנהג העולם צמדת הדין, הצדלה ממש צין ישראל לעמים על כחוט השערה, וכן אי' צסם האר"י זל"ה, כי לעתיד יהא הלכה כצ"ש צחי' דין כמצואר צספה"ק וצעוה"ז הלכה כצ"ה השתתפות מדת הרחמים למדת הדין, ועוד הקדמת מדת הרחמים למדת הדין. וצזה יש לצאר דצרי רצותינו הקדושים צמד"ר^ב (שמו"ר ו' א') תחלת

^א יבמות כ"ד: ת"ר אין מקבלין גרים לימות המשיח כיוצא בו דלא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה א"ר אליעזר מאי קרא (ישעיהו נד, טו) הן גור יגור אפס מאותי מי גר אתך עליך יפול אבל אידך לא:

^ב שמו"ר ו' א' "וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה' וארא אל אברהם אל יצחק" הדא הוא דכתיב (קהלת ב, יב): "ופניתי אני לראות חכמה והוללות וסכלות כי מה האדם שיבא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו" הפסוק הזה נאמר על שלמה ועל משה על שלמה כיצד כשנתן הקדוש ברוך הוא תורה לישראל נתן בה מצות עשה ומצות לא תעשה ונתן למלך מקצת מצות שנאמר (דברים יז, טז): "לא ירבה לו סוסים וכסף וזהב וגו' ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו" עמד שלמה המלך והחכים על גזירתו של הקדוש ברוך הוא ואמר למה אמר הקדוש ברוך הוא לא ירבה לו נשים לא בשביל שלא יסור לבבו אני ארבה ולבי לא יסור אמרו רבותינו באותה שעה עלתה יו"ד שב"ירבה" ונשתטחה לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה רבון העולמים לא כך אמרת אין אות בטלה מן התורה לעולם הרי שלמה עומד ומבטל אותי ושמה היום יבטל אחת ולמחר אחרת עד שתבטל כל התורה כולה אמר לה הקדוש ברוך הוא שלמה ואלף כיוצא בו יהיו בטלין וקוצה ממך איני מבטל. ומנין שבטל אותה מן התורה וחזר לתורה שנאמר (בראשית יז, טו): "שרי אשתך לא תקרא שמה שרי כי שרה שמה" והיכן חזר (במדבר יג, טז): "ויקרא משה להושע בן נון יהושע". ושלמה שהרהר לבטל אות מן התורה מה כתיב בו (משלי ל, א): "דברי אגור בן יקא" שאיגר דברי תורה והקיאן "נאם הגבר לאיתיאל" דבר זה שאמר הקדוש ברוך הוא לא ירבה לו נשים לא אמר לו אלא בשביל לא יסור לבבו

פרשת ואחרא, "וידבר חלקים" וגו'
 "אני ה'" וגו' הה"ד ופניתי אני
 וגו', כי מה האדם שיצוא אחרי
 המלך את אשר כבר עשוהו, הפסוק
 הזה נאמר על שלמה ועל משה כו',
 עלתה יו"ד שז"רצה" כו', אמר
 לה הקצ"ה כו', וקולה ממך איני
 מצטל כו', כיצד נאמר על משה
 כו', והתחיל אומר "ה' למה
 הרעתה לעם הזה" כו', כי מה
 האדם שיצוא אחרי המלך כו', ולפי
 שנסתכל הקצ"ה שצטביל צער ישראל
 דבר כן, חזר ונהג עמו צמדת
 הרחמים, הה"ד "ויאמר אליו אני
 ה'" עכ"ל המדרש. ויתכן לומר
 ע"פ דברי חז"ל^(שבת נ"ו:) כל האומר
 שלמה חטא אינו אלא טועה כו',
 לאהובן ולגיירן ולהכניסן תחת כנפי

"לאיתיאל" שאמר אתי אל ואוכל. מה כתיב ביה (מ"א יא, ד): "ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו". אמר רבי שמעון בן יוחאי נוח לו לשלמה שיהא גורף ביבין שלא נכתב עליו המקרא הזה ולכך אמר שלמה על עצמו "ופניתי אני לראות חכמה ודעת הוללות וסכלות" אמר שלמה מה שהייתי מחכים על דברי תורה והייתי מראה לעצמי שאני יודע דעת התורה ואותו הבינה ואותו הדעת של הוללות וסכלות היו, למה "כי מה האדם שיבא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו" מי הוא שיהיה רשאי להרהר אחר מדותיו וגזרותיו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא דברים אשר הם חצובים מלפניו שכל דבר ודבר שיוצא מלפניו טרם הוא נמלך בפמליא של מעלה ומודיע להם הדבר כדי שידעו ויעידו כולן כי דינו דין אמת וגזירותיו אמת וכל דבריו בהשכל. וכן הוא אומר (משלי ל, ה): "כל אמרת אלוה צרופה" ואומר (דניאל ד, יד): "בגזירת עירין פתגמא". שלפי שהרהרתי אחר מעשיו נכשלת. כיצד נאמר על משה לפי שכבר הודיע הקדוש ברוך הוא למשה שלא יניח אותם פרעה לילך שנאמר (שמות ג, יט): "ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך ואני אחזק את לבו" ומשה לא שמר את הדבר הזה אלא בא להתחכם על גזירתו של הקדוש ברוך הוא והתחיל אומר ה' "למה הרעות לעם הזה" התחיל לדון לפניו (כמו שכתוב למעלה), ועל זה נאמר שאותה חכמה ודעת של משה של הוללות וסכלות היו "כי מה האדם שיבא אחרי המלך" וכי מה היה לו להרהר אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא את אשר כבר עשוהו מה שכבר גילה לו שהוא עתיד לחזק את לבו בעבור לעשות לו דין תחת אשר העבידם בעבודה קשה ועל דבר זה בקשה מדת הדין לפגוע במשה הדא הוא דכתיב "וידבר אלהים אל משה" ולפי שנסתכל הקדוש ברוך הוא שבשביל צער ישראל דבר כן חזר ונהג עמו במדת רחמים הדא הוא דכתיב "ויאמר אליו אני ה'":

שבת נ"ו: אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה שנאמר (מלכים א יא, ד) ולא היה לבבו שלם עם ה' אלהיו כלבב דוד אביו כלבב דוד אביו הוא דלא הוה מיחטא נמי לא חטא אלא מה אני מקיים (מלכים א יא, ד) ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו ההיא כרבי נתן דר' נתן רמי כתיב ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו והכתיב כלבב דוד אביו כלבב דוד אביו הוא דלא הוה מיחטא נמי לא חטא הכי קאמר ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו ללכת אחרי אלהים אחרים ולא הלך והכתיב (מלכים א יא, ז) אז יבנה שלמה במה לכמוש שקוץ מואב שבקש לבנות ולא בנה אלא מעתה (יהושע ח, ל) אז יבנה יהושע מזבח לה' שבקש לבנות ולא בנה אלא דבנה הכא נמי דבנה אלא כדתניא רבי יוסי אומר (מלכים ב כג, יג) ואת הבמות אשר על פני ירושלים אשר מימין להר המשחה אשר בנה שלמה מלך ישראל לעשתרות שקוץ צדונים וגו' אפשר בא אסא ולא ביערם יהושפט ולא ביערם עד שבא יאשיה וביערם והלא כל ע"ז שבארץ ישראל אסא ויהושפט ביערום אלא מקיש ראשונים לאחרונים מה אחרונים לא עשו ותלה בהן לשבח אף ראשונים לא עשו ותלה בהן לגנאי והכתיב (מלכים א יא, ו) ויעש שלמה הרע בעיני ה' אלא מפני שהיה לו למחות בנשיו ולא מיחה מעלה עליו הכתוב כאילו חטא אמר רב יהודה אמר שמואל נוח לו לאותו צדיק שיהא שמש לדבר אחר ואל יכתב בו ויעש הרע בעיני ה' אמר רב יהודה אמר שמואל בשעה שנשא שלמה את בת פרעה הכניסה לו אלף מיני זמר ואמרה לו כך עושין לעבודה זרה פלונית וכך עושים לע"ז פלונית ולא מיחה בה אמר רב יהודה אמר שמואל בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים ועלה בו שירטון ועליו נבנה כרך גדול [של רומי] במתניתא תנא אותו היום שהכניס ירבעם שני עגלי זהב אחד בבית אל ואחד בדרן נבנה צריף אחד וזהו איטליאה של יון:

שכינה, כי הוא ע"ה הי' חפץ ג"כ
 לאסוף ולקבץ הנלוות הקדושות,
 אשר עודנס תחת רשות אדם
 הצליעל, ולהחזירם אל הקדושה, כמו
 שעשה משרע"ה שקבל את הערב
 רב כנ"ל והחכים על גזירתו של
 הקצ"ה, שאמר "לא ירצה לו
 נשים", והגם שידע שלמה המלך
 ע"ה שהוא עצירה, אכן חשב
 שגדולה עצירה לשמה כו' אצל
 משרע"ה שאמר "למה הרעתה",
 הי' מסתכל הקצ"ה שבשציל נער
 ישראל אמר כן, פי' כי אם הי'
 יציאת מצרים בהצדלה לגמרי, אפילו
 כחוט השערה, ישראל מן העמים,
 צחי' מדת הדין, היו עוד צריכין
 ישראל להיות צמזמים בעבודה קשה,
 צחומר וצלזנים תשלים כל הד'
 מאות שנה, ואז היו מוציאים כל
 הנלוות הקדושות שצמזמים, ולא
 הי' נשאר צין האומות כלום, ואז
 הי' התיקון הגמור, צחי' התחלת

המחשבה לצרחות את העולם צמדת
 הדין, הצדלה ממש כנ"ל, אצל
 משרע"ה לא הי' יכול עוד לסבול
 נער של ישראל, ואמר למה הרעתה,
 והוציאן הקצ"ה קודם, ודלג על
 ההרים, וחשב את הקץ מלידת
 יצחק, אצל לא הי' עוד התיקון
 הגמור עד לעתיד צצ"א.

וזה שאמר המדרש הה"ד "וידבר
 חלקים אל משה", מדת הדין, פי'
 שעל תנאי זה צחי' מה"ד, הצדלה
 לגמרי, רצה הקצ"ה לגאול את
 ישראל, ולפי שנסתכל הקצ"ה
 שבשציל נער ישראל דבר כן, חזר
 ונהג עמו צמדת הרחמים, הה"ד
 "ויאמר אליו אני ה'", והוא כנ"ל
 שעשה הקצ"ה את גאולת ישראל
 ממצרים בהשתתפות מדה"ר, עד
 לעתיד צמהרה צימינו אמן שיצער
 את הרע לגמרי.

וזה שאמרו חז"ל^(ר"ה ב"א:) ציקש קהלת
 להיות כמשה כו', "ולא קם נביא

^א ר"ה כ"א: א"ר אבהו אמר קרא (תהלים יב, ז) אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק
 שבעתים רב ושמאל חד אמר נ' שערי בינה נבראו בעולם וכולן ניתנו למשה חסר אחד שנאמר (תהלים ח,
 ו) ותחסרהו מעט מאלהים (קהלת יב, י) בקש קהלת למצוא דברי חפץ בקש קהלת להיות כמשה יצתה בת

עוד בישראל כמשה" כו', כי חשב
 שלמה המלך ע"ה לעשות כמו
 משרע"ה לפדות ממסגר אסיר
 ולהכניסת תחת כנפי השכינה, אצל
 לא קרב זה אל זה, כי משרע"ה
 מחמת נער ישראל, גרם שקרב
 הקב"ה את הקץ, ועי"כ נשאלו עוד
 נלוות קדושות המפוזרות צמזרים,
 ובשציל זאת עשה פעולה זו שקבל
 את הערב רב, ללקט את הנפזרים,

ולהוציא מה שנשאר, אצל שלמה
 המלך ע"ה החכים מעצמו, ורצה
 לעשות את התיקון הגמור מה
 שיהא לעתיד, ואכלה פגיה, כי עוד
 לא הי' הזמן מוכשר, אצל כוונתו
 היתה לטוב, וזה שאמר המדרש
 אמר רשב"י נוח לו לשלמה שיהא
 גורף ציצין, שלא יכתב עליו המקרא
 הזה, "ויהי לעת זקנת שלמה נסיו
 הטו את לצבו", והוא רחום יכפר.

(ג) החדש הזה לכם, צמדרש רצה"ב
 (שמו"ד ט"ו כ"ג) הה"ד "יהי לך לצדק,
 ואין לזר אתך" כו', לא נוייתי ע"ז

אלא לכם כו', לא נוייתי דינים אלא
 לכם כו', והמפרשים הקשו הא ע"ז
 ודינים, הם משצע מלוות בני נת,

קול ואמרה לו וכתוב יושר דברי אמת (דברים לד, י) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וחד אמר בנביאים
 לא קם במלכים קם אלא מה אני מקיים בקש קהלת למצוא דברי חפץ בקש קהלת לדון דינין שבלב שלא
 בעדים ושלא בהתראה יצתה ב"ק ואמרה לו וכתוב יושר דברי אמת (דברים יז, ו) על פי שנים עדים וגו':

^ב שמו"ד ט"ו כ"ג דבר אחר החדש הזה לכם הדא הוא דכתיב: (משלי ה, יז) "יהיו לך לבדך ואין לזרים
 אתך". אמר הקדוש ברוך הוא איני מזהיר עובדי כוכבים על עבודת כוכבים אלא לכם, שנאמר (ויקרא כו, א)
 לא תעשו לכם אלילים לא נתתי המשפט אלא לכם, שנאמר (הושע ה, א) שמעו זאת הנהנים והקשיבו בית
 ישראל ובית המלך האזינו כי לכם המשפט הצדקה שלכם, שנאמר (דברים כד, יג) ולך תהיה צדקה. הרחמים
 שלכם, שנאמר (שם יג, יח) ונתן לך רחמים ורחמך והרבך. ושמיטים ויובלות שלכם, שנאמר (ויקרא כה, י)
 וקדשתם את שנת החמשים שנה, ואומר יובל היא קדש תהיה לכם. ולא נתתי המצות אלא לכם, שנאמר
 (דברים יא, יג) והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום. המעשרות והבכורות לכם,
 שנאמר (שם יד, כג) ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך וגו'. הקרבנות לכם, שנאמר (שמות כ, כא) וזבחת
 עליו את עולותיך. הברכות לכם, שנאמר (במדבר ו, כד) יברכך ה' וישמרך, וכן (ויקרא כה, כא) וצויתי את
 ברכתי לכם. וארץ ישראל לכם, שנאמר (שם, לח) לתת לכם את ארץ כנען. ולא ארץ ישראל בלבד אלא אפילו
 כל הארצות סביבותיה, שנאמר (הושע א, ג) כל מקום אשר תדרוך כף רגליכם בו [לכם נתתיו] וגו'. לא נתתי
 התורה אלא לכם, שנאמר (משלי ד, ב) כי לקח טוב נתתי לכם תורת וגו'. הציצית נתתי לכם, שנאמר (במדבר
 טו, לט) והיה לכם לציצית. ימים טובים נתתי לכם, שנאמר (ויקרא כג, ז) מקרא קודש יהיה לכם. יום הכפורים
 נתתי לכם, שנאמר (שם, כח) כי יום כפורים הוא [לכפר עליכם]. לולב לכם, שנאמר (שם, מ) ולקחתם לכם
 ביום הראשון. סוכה לכם, שנאמר (שם, מב) כל האזרח בישראל וגו' [למען ידעו דורותיכם]. לא נתתי אורה
 אלא לכם, שנאמר (ישעי' ס, א) קומי אורי כי בא אורך. לא נתתי ראשי חדשים אלא לכם, שנאמר החדש
 הזה לכם. פסח לכם, שנאמר (שמות יב, ו) והיה לכם למשמרת. הוי יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך:

א"כ גם הגוים נלטוו, ומה אמר המדרש שלא ליהוה הקצ"ה ע"ז ודינים אלא לישראל.

וי"ל דא"י צמדרש"י (מכילתא שמות י"ח ג.)

שיתרו ה"י משציע למשרע"ה, שיתן את בנו הראשון לע"ז, ומשו"ה ילא ממנו יונתן בן גרשום, זכה בן משה, לא זכה בן מנשה, ואמר ע"ז

מרנא ורצנא הרי"ם"י (חידושי הרי"ם עה"ת יתרו)

זל"ה זי"ע ועכ"ל שיתן ת"כ שאין זה פשטות כוונת חז"ל שח"ו שאלון הנביאים יסכים על זאת, אכן הכוונה כי גם קודם קבלת התורה היו אלל האומות אנשים גדולים

אשר הכירו את ה' ית"ש, אכן צאו להכרה זו ע"י חקירה ופילוסופי, כמו יתרו שאמר "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל אלהים", ופירש"י ז"ל

מדצרי חכו"ל (שמות י"ח י"א ד"ה מכל האלהים)

מלמד שלא הניח ע"ז שלא עצדה, פי' שצא להכרה אמיתות זו כי גדול ה' ע"י כל אלהים, שהלך בחקירה, וראה שאין בהם ממש, ועי"כ צא להידיעה אמיתות "כי גדול ה' מכל אלהים", וכן ראה יתרו שצנו הראשון של משרע"ה ג"כ ילך צזה הדרך שיכיר את ה' ית"ש, ויצוא להכרה אמיתות ע"י חקירה

^י מכילתא שמות י"ח ג' ואת שני בניה וגו' נכריה, ר' יהושע אומר, ארץ נכריה היתה לו ודאי. ר' אלעזר המודעי אומר, בארץ נכריה [נכר יה]. אמר משה, הואיל וכל העולם עובדי עבודה זרה, אני אעבוד למי שאמר והיה העולם. שבשעה שאמר משה ליתרו, תן לי צפורה בתך לאשה, אמר לו יתרו, קבל עליך דבר זה שאומר לך ואני נותנה לך לאשה, אמר לו מהו, אמר לו בן שיהיה לך תחלה יהיה לעבודה זרה, מכאן ואילך לשם שמים, וקבל עליו. אמר לו השבע לי, וישבע לו, שנ' (שם ב) ויואל משה. אין אלה אלא לשון שבועה שנ' (שמו"א יד) ויואל שאול את העם לאמר, וכתוב (מל"ב ה כג) ויאמר נעמן הוואל וקח ככרים. לפיכך הקדים המלאך להרוג את משה, מיד ותקח צפורה צר ותכרות את ערלת בנה וגו' וירף וגו':

^י חידושי הרי"ם עה"ת יתרו (מרמתיים צופים) איתא במדרש כשנתן יתרו בתו למשה התנה שיהי' בן ראשון לע"ז. [ונתלהב מאד וצעק ופשט ידו הקדושה לאמר אני נותן תק"כ שלא כן הדבר ולא אשא פנים למדרש אם היה כפי פשוטו]. אך הענין הוא שקודם מ"ת היה השגת האלוקות רק ע"י פילוסופיא וחכמות ואצטגנינות כידוע לכל. ובאמת שיתרו פירש מע"ז גם קודם שבא מרע"ה אליו כמאמר חז"ל ע"פ ויבואו הרועים ויגרשום. שהשיג אחדותו ית' מן כל הע"ז שחקר בהם עד תכליתם כי הוא היה הכומר הכולל וממנו יצאו וע"כ השיג מהם עצמם שירד והשיג שרשם מכל הכוחות העליונים בחכמתו וחקירתו היטב וז"ש עתה ידעתי כי גדול כו' מכל האלהים. ויתרו ידע היטב שאין להשיג זה באמת לאמתו רק ע"ז וכל מה שהיה חקר בע"ז יותר השיג אחדותו ית' באמת ויתרו רצה לזכות את ב"ב ולזאת רצה שיתן מרע"ה בנו לע"ז. היינו שירד לתוך ענין הע"ז וילמוד עמו שישגי גם הוא אחדות השי"ת באמת וז"ש שנתן בנו לע"ז כו' וזה היה קודם מ"ת. אבל לאחר מ"ת שנשמתם נאצל מכח התורה ואף שהיה כן משעת הבריאה אך שלא נתגלה לעין כל בשר רק במ"ת ונתגלה מקודם ליחידים כמו אדם ונח ואבות כנ"ל. ע"כ שוב א"צ לשום חקירה פילוסופית ולא לחכמת יתרו רק לטהר המדות עפ"י תורה ולזכות ולהזדכך גופו מחומריותו אז יאיר בתוכו נשמתו אשר הוא חלק אלקי כר והוא ענין הרוה"ק וז"ש (אבות פ"א) אם אין אני לי מי לי. להיות עם הפשטת הגשמיות ואין רואה עצמו מי לי. וכמו האבות שקיימו כל התורה אף מקודם שניתנה אבל אחר מ"ת יכול כ"א מישראל להגיע לזה וזה ידוע בכל הספרים הקדושים:

ופילוסופיאה, וקודם קבלת התורה הי' עוד דרך זה מותר.

אבל לאחר יציאת מצרים, וקבלת התורה, שראינו את כבודו ואת גדלו, וראתה שפחה על היס מה שלא ראה יחזקאל הנביא, וגם התינוקות אמרו "זה א-לי ואנוהו", והראו כולם באצבע, ולא היו להם לצד ראי' שכלית, אלא גם ראי' מוחשית ומאז ועד עולם אסור לנו לילך בדרך זה, להכיר את הבורא ית"ש ע"י חקירה שכלית, כי הטביע הקב"ה ע"י תורתו הקדושה בכל אחד מישראל, כי ה' הוא אלקים, ואין עוד מלבדו, ואין לנו ח"ו הרהור ע"ז, וכן כתב החסיד ר' יוסף יעבץ (בספרו אודה"ח) ע"ה, אשר הי' מגולי ספרד, ומתרעם בספרו על אלו שלא היו יכולים לעמוד בנסיון במדינתו, ור"ל נשתמדו מחמת אונס, על שלמדו חקירה, ולא הי' בן במדינת אשכנז (בזמנו) אשר

כולם מנער ועד זקן טף ונשים מסרו עצמם לשחיטה, לצל לזוז זיו קל ח"ו מאמונת ה' ית"ש, מחמת שהיו עוזדים את ה' בפשיטות, וקיימו ג"כ בפשיטות "ואהבת את ה' אלהיך" כו' אפילו אם נוטל את נפשו, וזאת ג"כ כוונת חז"ל כאן הגם שגם בני נח נטוו ע"ז, כי הוא אחת משבע מצות בני נח, אבל ישראל נטוו שלא יחקורו כלל באמונת השי"ת, רק לעבוד את ה' ית"ש בפשיטות.

וכן י"ל בדינים, כי רש"י ז"ל בפרשת משפטים^{טו} (שמות כ"א א' ד"ה ואלה המשפטים) פי' מה הראשונים מסיני, גם המשפטים מסיני. ולכאורה וכי יעלה על הדעת ח"ו לומר כי המשפטים לא נאמרו מסיני, והלא כל התורה מסיני נאמרה, אכן כוונת חז"ל הוא כי יש משפטים אשר גם של האומות העולם מתאימים למשפטי התורה, כי יש בתורה ג"כ משפטים

^{טו} שמות כ"א א' ד"ה ואלה המשפטים: כל מקום שנא' אלה פסל את הראשונים ואלה מוסיף על הראשונים מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח לומר לך שתשים סנהדרין אצל מזבח:

שכליים, ורמוזה לנו התוה"ק לידע ולהודיע, כי משפטי ה' הם לנו, והגם שנשיג אותם בשכלינו אצל החוב עלינו לעשות המשפטים האלו, לא מחמת שהשכל מחייב אותם, אלא מחמת שהם משפטי ה', שהקב"ה נזה אותם לנו, ומחוייבים אנחנו לצטל את דעותינו לדעת התורה, והמשפטים דומים ממש לעשרת הדברות, וזה שאמרו מה הראשונים מסיני אף המשפטים מסיני, לעשות אותם אך ורק מחמת

(ד) מאמר שאמרתי על הילולא דאדמו"ר הקדוש, צעל ספר הקדוש שפת אמת זל"ה זי"ע ועכ"ל ה' שבט תש"ג, באותן הימים שהיו לכל ישראל בארצות פזוריהם נרה וחשכה על אובדן הנורה של שש מיליון נפש ואמרתי דברים אלו בדמע ובכי.

אנחנו הנאספים רוצים לשמוח בהילולא זו. ביחד עם הצדיקים הקדושים בעולם עליון ליום פטירת

שהשי"ת נזה אותנו ולא מחמת שהשכל מחייב אותם.

וזה כוונת המדרש לא נותי את הדינים אלא לכם, כי אוה"ע ג"כ מצווים על הדינים אלא שרשאים לעשות הדינים מחמת שהשכל מחייב אותם, כי אלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו, אצל אצלנו הם משפטי ה', צשציל שהשי"ת נזה אותנו, ונזכה ללמוד וללמד, לשמור ולעשות.

צדיק יסוד עולם, אשר האיר צוה העולם בתורתו ובקדושתו ובתפלתו, לאלפי אלפים המסתופפים צללו אל הקדוש, והיו נהנים מזיו קדושתו, והוא זל"ה זי"ע ועכ"ל ה' משקיט והי' מצטל כל הדינים וכל הגזירות מעל כל בית ישראל - צעת זו אשר רצוא רצבות מאחינו ואחיותינו מתגוללים בדם מעצר לים, וגוועים ממש ברעב, וצמיתות משונות ע"י הרשעים הגרמנים ימח שמם וזכרם,

ה' ינקוס דמס של אחינו בני ישראל מהם לעינינו - איך יערב לנו אכילה ושתי', ואיך יבושם לנו כל שמחה, בזמן שהילדים רוטשים צדס, וערבה לנו כל שמחה.

ואי' צפרשה זו, אשר הקרבן פסח הי' נכרך לאכול על מצות ומרורים וחז"ל אמרו צפסחים^{טז} ד' קט"ו ע"א שהלל הי' כורך פסח מנה ומרור ואוכל ציחד, וצפסחים^{טז} ד' ע"ח ע"א אי', אמר ר"ל הפגול והנותר והטמא כו' ואוכלן פטור כו', ש"מ איסורין מצטלין זא"ז כו', ושם ד' ע"ט ע"א ופליגי דר' אלעזר דא"ר

אלעזר כשם שאין מצות מצטלות זו את זו כך אין איסורין מצטלות זו את זו, מאן שמעת לי' דאמר אין מצות מצטלות זו את זו, הלל הוא, דתניא אמרו עליו על הלל הזקן שהי' כורכן צבת אחת ואוכלן, משום שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו עכ"ל^ק.

וקשה האיך מדמה ר' אלעזר אין מצות מצטלות זו את זו דהלל, שהי' כורכן צצ"א ואוכלן, משום שנאמר "על מצות ומרורים יאכלוהו", לאיסורין דאין מצטלות זא"ז, הא ריש לקיש דאמר פיגול ונותר וטמא

^{טז} פסחים קט"ו. אמר רבינא אמר לי רב מרשיא בריה דרב נתן הכי אמר הלל משמיה דגמרא לא ניכרוך איניש מצה ומרור בהדי הדדי וניכול משום דסבירא לן מצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן ואתי מרור דרבנן ומבטיל ליה למצה דאורייתא ואפילו למ"ד מצות אין מבטלות זו את זו ה"מ דאורייתא בדאורייתא או דרבנן בדרבנן אבל דאורייתא ודרבנן אתי דרבנן ומבטיל ליה לדאורייתא מאן תנא דשמעת לי' מצות אין מבטלות זו את זו הלל היא דתניא אמרו עליו על הלל שהיה כורכן בבת אחת ואוכלן שנאמר (במדבר ט, יא) על מצות ומרורים יאכלוהו אמר רבי יוחנן חולקין עליו חביריו על הלל דתניא יכול יהא כורכן בבת אחת ואוכלן כדרך שהלל אוכלן תלמוד לומר על מצות ומרורים יאכלוהו אפילו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו מתקיף לה רב אשי אי הכי מאי אפילו אלא אמר רב אשי האי תנא הכי קתני יכול לא יצא בהו ידי חובתו אא"כ כורכן בבת אחת ואוכלן כדרך שהלל אוכלן תלמוד לומר על מצות ומרורים יאכלוהו אפילו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו:

^{יז} זבחים ע"ח. אמר ר"ל הפיגול והנותר והטמא שבללן זה בזה ואכלן פטור א"א שלא ירבה מין על חבירו ויבטלנו שמע מינה תלת ש"מ איסורין מבטלין זה את זה וש"מ נותן טעם ברוב לאו דאורייתא וש"מ התראת ספק לא שמה התראה מתיב רבא עשה עיסה מן חיטין ומן אורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ואע"ג דרובא אורז מדרבנן אי הכי אימא סיפא אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח אלא מין בשאינו מינו בטעמא מין במינו ברובא ונשער מין במינו כמין בשאינו מינו: ושם ע"ט. ופליגא דרבי אלעזר דאמר רבי אלעזר כשם שאין מצות מבטלות זו את זו כך אין איסורין מבטלין זו את זו מאן שמעת ליה דאמר אין מצות מבטלות זו את זו הלל היא דתניא אמרו עליו על הלל הזקן שהיה כורכן בבת אחת ואוכלן משום שנאמר (במדבר ט, יא) על מצות ומרורים יאכלוהו:

מצטלין זא"ז, מיירי צמין ומינו דוקא, כדמסקינן לעיל, חבל פסח מנה ומרור, הוויס מין צשאינו מינו, יש לומר דאין מצטלות זא"ז, וטעם גדול יש לחלק ציניהם, דמין צשאינו מינו דנותן טעם אחד צחצרו, ומרגישים הטעם י"ל דאין מצטלות זא"ז, חבל מין ומינו דמיירי ר"ל, דאין נותנין טעם אחד צחצרו, נוכל לומר שפיר דמצטלין זא"ז, ועיין ציור"ד סימן ל"ח סעיף ט"מ קדירה שיש צה נ"ט זיתים היתר, נפלו צה צ' זיתים אחד של דם, ואחד של חלב, כל אחד מצטרף עם הנ"ט של היתר לצטל חצירו, וכתב הש"ך שס"ט צסס שו"ת הרא"ש ז"ל דמה

לי היתר המצטל איסור, ומה לי איסור המצטל איסור, רק שיתצטל הטעם, וכתב הפרימ"ג וזה אפילו למ"ד איסורין אין מצטלין זא"ז, חבל מכ"מ כאן צטל, דליכא טעמא, יעיי"ש צשפ"ד ס"ק ל"ג, וא"כ שוב קשה כאן כנ"ל, איך מדמה ר' אלעזר, ולמד מהא דהלל דאין מצטלות זא"ז לפיגול ונותר וטמא דהוי מין צמינו, ואין נותנין טעם זה צה, שפיר אמר ר"ל דמצטלות זא"ז.

וציותר קשה על רש"י ז"ל שס צוצחים שכתב וז"ל הלל כורך כו', ולא אחי טעם מרור ומצטל לי טעם מנה עכ"ל, והלא אדרבה,

^{י"ה} יור"ד צ"ח (ט) קדירה שיש בה נ"ט זיתים היתר ונפלו בה שני זיתים אחד של דם ואחד של חלב כל אחד מצטרף עם הנ"ט של היתר לבטל חצירו וכן כ"ט זיתים של היתר שנפל בהם כזית חלב ובקדרה אחרת היו שלשים של היתר ונפל לתוכם כזית של דם ונתערבו בשוגג מותר (וכל שכן בב' זיתים אחד של גבינה ואחד של בשר דכל אחד מבטל חצירו) (באיסור והיתר הארוך כלל ארבעה ועשרים):

^{י"ב} שם ס"ק ל"ג ד"ה כל אחד מצטרף כו' לבטל חצירו כו'. דסברא הוא דכל איסור בטל כשאינו יכול ליתן טעם בהיתר וטעם דם וחלב אינה שוה הרי נתבטל טעם החלב בס' וטעם הדם בס' דמה לי איסור המבטל איסור ומה לי היתר המבטל איסור רק שיתבטל טעם האיסור ולא יהא לו עוד כח ליתן טעם בהיתר עכ"ל הרא"ש:

^{י"ב} שם בשפ"ד ס"ק ל"ג ד"ה כל אחד: עש"ך וזה אפילו למאן דאמר איסורים אין מבטלין זה את זה מ"מ ליכא טעמא ועיין בל"י אות כ"ו העתיק דברי איסור והיתר אפילו סילק א' מהם והב' נשאר בתוכו שרי וראה כן בכה"ג שהעתיקה ולא יפה עשה וכבר כתבנו בט"ז שאינו כן וכ"כ הפר"ח באות ל"ב רק בגבינה ובשר וירקות יצויר זה הדין ואיסור והיתר אפשר לטעמיה אזיל בכלל כ"ג דבר חריף יבש באינו מינו לא שייך אם יבשלם יתן טעם כיון דהוא בטיל כ"ש טעמו ה"ה כאן מה שאין כן לדידן וראיה מדגים סימן ק"ו וק"ז ואו"ה גופא כלל כ"ו כתב כן. וא"כ ל"מ זית נבילה וזית חלב והוסר א' דאסור אלא אפילו זית דם וזית נבילה והוסר א' החלב ודם נתערב יפה אפ"ה עתה נ"ט וכאמור:

והסברה הפוכה הוא, אם הטעם של הלל הוא מחמת הטעם, א"כ י"ל דפיגול ונותר וטמא דאין נותנין טעם אחד בחצירו, שפיר י"ל דמודה לר"ל דבטל, ואמאי אמר ר"א דגם באיסורין אם אין מצטלין זה את זה.

אמנם י"ל דנודע הסברה של מרנא ורבנא בשו"ת הרי"ם זל"ה (יור"ד סי' ט) דהטעם דחד איסור בתרי היתר, אמרי' דאיסור נהפך להיתר, ומדאורייתא מותר לאכול שלשתן, ולא אמרי' ג"כ צד היתר ותרי איסור, דהיתר נהפך לאיסור, וכתב דכיון דאמרה תורה "אחרי רצים להטות", דהמעוט נגרר אחר הרוז, אכל אין הרוז נגרר אחר המיעוט, ומשו"ה צד איסור ותרי היתר, מוכרחים אנו לומר דאיסור נהפך להיתר, ומותר לאכול שלשתן, דאם האיסור לא יהפך להיתר, וע"כ דכל התערובות יהא אסור לאכול, מחמת מיעוט איסור שנתערב בו, יהא נמלא דהרוז היתר יהא נגרר אחר

המיעוט איסור, והתורה אמרה "אחרי רצים להטות", דהמיעוט נגרר אחר הרוז, ולא הרוז אחר המיעוט, אכל צד היתר ותרי איסור, אפילו אם אמרי' דאין היתר נהפך לאיסור, וההיתר נשאר היתר, אכל מ"מ כל התערובות אסור לאכול מחמת התרי איסור שצתערובות, א"כ אין הרוז איסור נגרר אחר המיעוט היתר, ושפיר נוכל לומר דהיתר כדקאי קאי, ולא נהפך לאיסור.

וכמ"כ כאן י"ל דהיפך, כיון דאמרה תורה על מצות ומרורים יאכלוהו, ולהלל דקוצר דמצות התורה הוא שצריך לאכול כל השלשתן ביחד, פסח מצה ומרור, ויבא כל השלשה מצות, וע"כ דהתורה אמרה כאן דאזלין צד כל מיעוט מהתערובות, וא"כ אדרבה אם הי' באפשרות לומר, דפסח מצה ומרור הווי' מין במינו, וע"כ דאין מצטלות זא"ז, אז לא הי' שמעינן לומר דגם באיסורין

כגון צפיגול נותר וטמא דחין מצטלות זא"ז, די"ל דצשלמא פסח מנה ומרור, דחין מצטלות זא"ז, דכיון דרצה התורה הקדושה לילך בזה אחר המיעוט, ואם יצטלו זא"ז יתצטל המיעוט אחד בשנים אחרים, והתורה אמרה כאן, דהמיעוט לא יתצטל, אצל צפיגול נותר וטמא הדרינן לכללא דמיעוט אחד יתצטל בשנים אחרים, דשם אמרה תורה צהיפך לילך אחר הרוב, ולא הי' שמעינן מהא דהלל האי דינא דחין איסורין מצטלות זא"ז, אצל כאן דפסח מנה ומרור, הווים מין בשאינו מינו, והטעם מרור נרגש בפסח ומנה, ואעפ"כ אינו נתצטל אחד בחצירו, וע"כ דגזרה התורה דמיעוט מנה, אף שנרגש זה טעם מרור לא נתצטל במרור, ומרור לא נתצטל במנה, וע"כ דחין הכח של המצטל גדול מן הצטל, וכל אחד הוי מנה חשובה בפני עצמה,

וחין המנה מצטלת, וחין המנה נתצטלת, ושפיר אמרי' דגם איסורין חין מצטלות זה את זה, דחין האיסור מצטל, וחין האיסור נתצטל, וע"כ דלית לי' הא דריש לקיש, והם המה דצרי רש"י ז"ל הנ"ל, ולא אחי טעם מרור ומצטל לי' לטעם מנה, ומחמת זאת שמעי' דלית לי' הא דריש לקיש.

ומצואר דצרי חז"ל^{כא} (פסחים קט"ו:) בלע מנה יצא, בלע מרור לא יצא דצריכים להרגיש טעם מרור וכיון שהלל הי' כורכן למנה ומרור ופסח, ע"כ שנרגש טעם מרור בפסח ומנה, ואעפ"כ חין מצטלות זא"ז. והטעם של הכריכה י"ל דהנה אם בא יצא ח"ו עת נרה על עם ישראל כמו בדורינו ר"ל, אסור להתרעם על כביכול ח"ו, כי משפטי ה' אמת נדקו יחדיו, והרי משרע"ה כיון שאמר "למה הרעתה לעם הזה", בקשה מדת הדין לפגוע

^{כא} פסחים קט"ו: אמר רבא דבלע מצה יצא בלע מרור לא יצא בלע מצה ומרור ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא כרכן בסיב ובלען אף ידי מצה נמי לא יצא:

זמנה, רק לאחר שראה הקצ"ה שזשזיל זערן של ישראל אמר, הפכן למדת הרחמים, וכמו שזיאר המד"ר^כ (שמו"ד ו' א') ריש וארא, ומשו"ה נאמר "וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה'" ואם יאמר האדם הישראלי שיתרחק עזמו מכלל ישראל, ולא ירצה להרגיש המרירות של עם ישראל, ויאמר שלום עלי נפשי, ולא ישתתף עזמו זזערן של ישראל, ויפרוש את עזמו מדרכי זיצור, עונו גדול מנשוא וע"ז אמרי' זר"ה ד' י"ז ע"א^כ על אלו אנשים דיורדין לגיהנם ונידונין זה לדורי דורות, אכל הלל הזקן עשה שהי' כורך פסח מנה ומרו, ואכלן זיחד, פסח מרומז על פה סת,

כמזואר זספה"ק והי' כורך הפסח זמנה ומרו, לזל לדבר ולהתרעם ח"ו על הקצ"ה, ומנה שהוא תפל זלי מלח ותזלין, המרומז שרונה להיות נסוג אחור מזלי להשתתף זזרתן של ישראל, והלל הי' כורכן הכל זמרור, ללעוס אותן, ולהרגיש את המרו, ולזקש רחמים על עם ישראל, שיוציאם הקצ"ה מאפלה לאורה.

וראיתי זספר אחד ג"כ כמו הנ"ל על הגמ' חולין ד' מ"ו ע"א^כ ההיא פולמוסיא דאתי לפומבדיתא, ערקו רבה ורב יוסף, פגע זבו רב זירא, א"ל ערוקאי כזית שאמרו זמקום מרה, והדקדוקים זזה, וכי דוקא זזו העת אשר נדחקים

^כ הבאנו לעיל הערות אות י"ב:

^כ ר"ה י"ז. פושעי ישראל בגופן ופושעי אומות העולם בגופן יורדין לגיהנם ונידונין בה י"ב חדש לאחר י"ב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי צדיקים שנא' {מלאכי ג-כא} ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם אבל המינין והמסורות והאפיקורסים שכפרו בתורה ושכפרו בתחיית המתים ושפירשו מדרכי צבור ושנתנו חיתיתם בארץ חיים ושחטאו והחטיאו את הרבים כגון ירבעם בן נבט וחביריו יורדין לגיהנם ונידונין בה לדורי דורות שנאמר {ישעיה סו-כד} ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי וגו' גיהנם כלה והן אינן כלין שנאמר {תהילים מט-טו} וצורם לבלות שאול:

^כ חולין מ"ו. ניטלה הכבד וכו': הא נשתייר הימנה כלום כשרה אע"ג דלא הוי כזית והתנן ניטל הכבד ונשתייר הימנה כזית כשרה אמר רב יוסף לא קשיא הא ר' חייא הא ר"ש בר רבי כי הא דר' חייא זריק לה ור"ש בר רבי מטביל לה וסימניך עשירין מקמצין ההוא פולמוסא דאתא לפומבדיתא ערקו רבה ורב יוסף פגע בהו ר' זירא אמר להו ערוקאי כזית שאמרו במקום מרה רב אדא בר אהבה אמר במקום שהיא חיה אמר רב פפא הלכך בעינן כזית במקום מרה ובעינן כזית במקום שהיא חיה:

נשאר זהכזד שהוא כשר, וע"כ שיש להצהמה עוד חיות, הוא רק במקום מרה.

והנה כ"ק אדמו"ר הקדוש זי"ע ועי"א כתב הרצה פעמים בספרו הקדוש שפת אמת^כ (שקלים תרמ"ד) על פסוק "נהפך לאבל מחולינו", כי נהפך עצדות הצורא ית"ש בזמן הגלות, מכמו שהי' בזמן המקדש, ותחת אשר הי' עצודתינו אז בשמחה וצמחול, נהפך עתה לתוגה ואבלות, וכמו שכתבתי צמ"א דמה שאנו אומרים ומפני חטאינו גלינו מארצנו אין הפי' בשביל החטאים נתחייבנו לשלם עונש קשה, והוא הגלות, אכן כי יש צ' דרכים בעצודת הצורא ית"ש, "אם בחקותי

וגדהמים מפחד החרב ר"ל, וזורחים ונפלטים מחמת המציק, ילמוד להם ר"ז אז הלכה זו, וכי לא יהי' שעת הכושר אחרת, לאחר שינוחו עצמם, צ' מדוע קרא להם ערוקאי זהלכה זו, וגם פירש"י ז"ל^כ (שם ד"ה ערוקאי) ערוקאי גמורי מינאי הא מילתא קשה לפרש.

אכן ר"ז רצה לנחמם, ולמד אותם שכל הקיום והחיות של עם ישראל בגלות המר, הוא רק באופן זה ללעוס המרור, ולהרגיש המרה, וזאת שאמר להם שהכזית של הכזד אשר נמצא זה החיות, הוא רק במקום מרה, וזאת שאמר להם ערוקאי אתם הנרדפים גמורי מינאי הא מילתא, שהכזית שאמרו אם

^כ שם ד"ה ערוקאי: גמירו מינאי הא מילתא כזית שאמרו במקום מרה יהא:

^כ שפ"א שקלים תרמ"ד: איתא בגמ' כשם משנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה. פרשנו כפי מה שממעטין בשמחה באב. כך מרבין בשמחה באדר כדכתיב שישו אתה מוש כל המתאבלים וכתוב נהפך לאבל מחולינו. פרשנו כי מה שהיו יכולין להשיג בזמן המקדש בכח השמחה. משיגין עתה ע"י אבילות. ועיקר השמחה באדר הי' בהכנת השקלים לתרומת הלשכה וכל העבודות וההכנות לביהמ"ק הביאו שמחה. כמ"ש מוש כל הארץ שמשם השמחה יוצאה לכל העולם. וגם עתה שאין לנו בפועל עבודת ביהמ"ק אבל הרצון והתשוקה צריכין למצוא גם עתה. ואיתא מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה. ויתכן שגם בסדר הדורות מצרפין בשמים הרצונות שבלבות בני"ג גם עתה לאותן הדורות שהיו מקיימין בפועל. ויתכן לומר שע"י שחטאנו בעוד המקדש קיים ולא הי' העבודה בשמחה ורצון שלם כראוי. לכן צריכין עתה לתקן ברצון ותשוקה בלי עבודה בפועל. ובימים אלו מתעורר הרצון והנדבה בלבבות בני"ג כדאיתא משמיעין על השקלים היינו כדכתיב שמעי בת בני"ג שנק' בת נדיב שהם יכולין לשמוע הקולות והתעוררות שיש משמים. ושכחי עמך כו' היינו דמסיים ועל הכלאים להיות הנדבה והרצון בלי פסולת ותערובות רצונות אחרים רק לשמים לבד:

תלכו", זהתרוממות הנפש, "ואם
 בחקותי תמאסו", והעצדות הצורה
 יהא גם כשאנו נמנאים בדיוטא
 התחתונה, והם המה השני דרכים,
 דרך החיים, והעבודה יהי' על דרך
 הטוב, ולהיפך ח"ו יהא העבודה
 גם על דרך לא טובה ר"ל.

וזכות אדמו"ר מרן זל"ה בעל ספר
 הקדוש שפת אמת יגן ויעמוד

עבורינו ועל כל ישראל ושם בעולם
 העליון ימליך טובה בעדינו ובעד
 כל עם ישראל, ויבקש רחמים בעד
 שארית ישראל הפלטה שיפרוש
 השי"ת סוכת שלומו עליהם, ויפיל
 שונאינו תחתינו, וינקום נקמת עמו,
 ולא ישאר משונאי ישראל שריד,
 וחרב נוקמת נקם ברית יהרוג
 אותם, ואנחנו בשם ה' אלקינו נזכר,
 ה' הושיעה על עמך ברכתך סלה.